

О.В. Носова, д-р екон. наук (ХНУВС, Харків)

О.С. Маковоз, канд. екон. наук (ХНУВС, Харків)

ВИЩА ОСВІТА В НІМЕЧЧИНІ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Німецькі університети, як і українські, проходять нелегку фазу реформування системи вищої освіти. Розглянуто аналіз основних аспектів вищої освіти Німеччини в межах створення єдиного європейського освітнього простору, а саме: організації, структурування, фінансування, акредитації вищій навчальних закладів, упровадження нових форм навчання та надання можливості академічної мобільності студентам і викладачам.

Немецкие университеты, как и украинские, проходят нелегкую фазу реформирования системы высшего образования. Рассмотрен анализ основных аспектов высшего образования Германии в рамках создания единого европейского образовательного пространства, а именно: организации, структурирования, финансирования, аккредитации высшей учебных заведений, внедрения новых форм обучения и предоставления возможности академической мобильности студентам и преподавателям.

The German universities, as well as Ukrainian, pass the heavy phase of reformation of the system of higher education. The article is sanctified to the analysis of basic aspects of higher education of Germany within the framework of creation of single European educational space, namely: organizing, structuring, financing, accreditation of higher education institutions, the introduction of new forms of learning and enabling academic mobility of students and teachers.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Німецькі університети проходять нелегку фазу реформування системи вищої освіти. Це пов'язано з переходом на єдиний європейський стандарт, прийнятий в 1999 році в Болоньї на конференції міністрів освіти 29 країн. Згідно з болонською угодою країни-учасниці болонського процесу до 2010 року повинні перейти на єдиний стандарт навчання в ВНЗах по системі «бакалавр-майстер». Сьогодні Болонську угоду підписали вже 45 країн. Згідно з даними конференції ректорів ВНЗів у Німеччині до початку 2007 року на нову систему було переведено 45% усіх факультетів німецьких ВНЗів. Досвід становлення сучасної системи вищої освіти в Німеччині має, на наш погляд, велику користь для України.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми функціонування вищої освіти в контексті болонського процесу привертають пильну увагу широкого числа науково-педагогічної громадськості, політичних і громадських діячів. Так, Г. Саганенко, Е. Степанова, М. Форбек, Е. Тюгашев, А. Сидорович, Т. Монастирська висвітлюють її у своїх публікаціях. Безпосередньо аспекти реформування вищої освіти у Німеччині висвітлено у статтях Н. Кузьменко, В. Зубенко, Н. Воробйова, Л. Можасвої.

Мета та завдання статті. Мета статті полягає в формуванні максимально повного уявлення про сучасні тенденції у сфері вищої освіти, а також знайомство з основними освітніми моделями і дидактичними методиками сучасної системи вищої школи Німеччини та визначення найбільш ефективних із них для урахування під час реалізації соціально-педагогічних трансформацій у вищій освіті України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Німеччині Болонська система впроваджується вже з 2002 року. У цій країні є вже великий досвід. Більш ніж 50 напрямів підготовки бакалаврів і магістрів були за ці роки створені заново, це абсолютно нові програми, які зовсім відрізняються від попередніх. Решту програм було реконструйовано по відношенню до існуючих раніше програм підготовки спеціалістів. Усі ВНЗівські програми модернізовані. 70% сучасних програм підготовки бакалаврів і магістрів використовують систему кредитів. Для підтримки ВНЗів конференція ректорів ВНЗів Німеччини створила сервіс-центр «Болонья», зібравши в ньому експертів і радників щодо впровадження Болонського процесу, які виїздять у ВНЗи і проводять там конкретні консультації для розширеного складу керівництва відносно того, як упроваджувати Болонський процес. Крім того, існує ще компетент-центр «Болонья», який розробляє список компетенцій для кожного напрямку і проект забезпечення якості. У Німеччині існує мережа ресурсів для ВНЗів, щоб вони могли озайомлювати себе та роботодавців із питань хто такі бакалаври, магістри і навіщо необхідно їх готувати.

Хто взагалі займається впровадженням Болонського процесу в Німеччині? Це, зазвичай, у першу чергу не професійне співтовариство і не ВНЗ. Це серйозна робоча група, в яку входять представники Федерального міністерства освіти і науки Німеччини, різних наукових фондів, які також фінансуються державою, Німецького клубу академічного обміну, конференції ректорів ВНЗів, конференції міністрів освіти суб'єктів Федерації, вільної спілки студентства, Федеральної спілки роботодавців, профспілки робітників науки і

освіти, Федеральної атестаційної ради. Процес створення загальноєвропейської освітньої зони в Німеччині був чітко скоординованим і підкріплений діяльністю різних організаційних структур. На державному рівні відповідальність за реалізацію прийнятих рішень було покладено на Робочу групу з реалізації Болонського процесу, яка готувала пропозиції, рекомендації та резолюції, надавала консультації, послуги, забезпечила проведення заходів щодо підтримки вищих навчальних закладів. До складу Робочої групи ввійшли представники Федерального міністерства освіти і науки, Постійної конференції міністрів освіти і культури земель, Конференції німецьких ректорів, Німецької служби академічних обмінів, Німецької акредитаційної ради, Національної асоціації студентських рад. Протягом 1999–2007 років Робоча група на основі міжнародних документів із питань демократизації, гуманізації в сфері освіти і прав людини здійснила низку масштабних заходів щодо створення нової національно-правової нормативної бази вищої освіти країни [1].

У 2006-2007 роках у Німеччині пропонували вже більше 3000 програм бакалаврату і більше 2000 програм магістратури. Це близько 45% усіх програм у вищій школі, а пройшло всього чотири роки після початку роботи над бакалавратом. У минулому навчальному році у ФРН вже пропонували більше 3300 програм бакалаврату та 2300 програм магістратури з різних напрямів. Основна частина коштів з фінансування ВНЗ при цьому надходить у бюджети суб'єктів ФРН, це заробітна платня і придбання матеріалів, із Федерації кошти йдуть на будівництво і закупівлю обладнання. Крім того, ВНЗ намагаються залучати позабюджетні кошти разом із невеликою платою, яка збирається за навчання.

У Німеччині бакалавр може навчатися у спорідненій, близькоспорідненій і неспорідненій магістратурі, тобто він може продовжувати навчання в будь-якій магістратурі, якщо це необхідно для його професійного зростання. 80% бакалаврів у Німеччині в 2002–2003 роках продовжували навчання в магістратурі, тому що, незважаючи на всі перераховані переваги, вони вважали навчання на бакалавраті недостатнім. У практичній направленості підсумкової роботи відображено дуже специфічний момент: бакалаврат у Німеччині закінчується не виконанням теоретичної роботи на тему, яка міститься в науковій літературі, не оглядом статей і не рефератом, а практичною діяльністю в фірмі, у школі. Ця практична діяльність має конкретний практичний результат, який відображається в дипломі.

Тобто диплом бакалавра має характер наукової роботи, і як правило, бакалаври знаходять собі роботу в середньому і малому бізнесі.

Для сприяння мобільності студентів та викладачів незалежна комісія у вересні 2001 року підготувала для Федерального міністерства закордонних справ спеціальну доповідь із питань міграції до Німеччини. Для поліпшення становища іноземних студентів, викладачів і дослідників у Німеччині було проведено низку заходів, покликаних адаптувати іноземців до німецьких умов освіти: було введено спеціальні служби для реєстрації іноземців, комплексні служби з соціального забезпечення в німецьких університетах, організовано безкоштовні курси німецької мови. У 2000 році Конференція ректорів схвалила тест «TestDaF» (німецької мови як іноземної), що дозволяє іноземцям оцінити свої професійні знання з німецької мови [2].

Нові форми навчання бакалавра – це фактично дистанційне навчання лише з використанням нових комп'ютерних технологій. Бакалавр та магістр, якщо є угода між ВНЗ різних країн, можуть із деяких навчальних програм одержувати різні ступені і навіть ступені докторів різних країн.

Великою проблемою в Німеччині є те, як забезпечити хоча б мінімальне зіставлення якості магістра на таких різних початкових стадіях. Якщо бакалавр із юриспруденції піде в магістратуру з економіки, то необхідно зрозуміти, як можна забезпечити якість такого магістра на необхідному рівні. Зазвичай, основне призначення магістра – наукова діяльність, а не продовження навчання для того, щоб покращити свої професійні якості для подальшого працевлаштування. Магістр – це науковий ступінь, який передбачає науковий шлях до аспірантури. Єдине виключення з цього правила – бакалавр та магістр освіти.

Один рік дорівнює 1800 академічним годинам, це завжди 60 кредитів, обов'язкова межа для одного року навчання. Тобто, студент у семестр опановує 30 кредитів або 900 академічних годин, причому в ці академічні години входять усі види робіт (не стільки аудиторне навантаження, скільки взагалі всі види занять) – підготовка до колоквиумів, самостійна робота, усі завдання, які одержує студент для того, щоб брати участь у цьому курсі. Відповідно все це ділиться на 25...30 годин, і німецькі студенти в цьому розумінні перебувають у більш пільговій ситуації, ніж в Україні, тому що вони менше завантажені.

Кредити повинні забезпечити можливість перезаліку попередніх досягнень у навчанні після зміни ВНЗ, у разі виїзду на навчання за

кордон, продовження навчання після перерви або зміни напрямку підготовки й ін. Це дуже важливо, тому що, якщо, наприклад, у Німеччині хтось кдає навчання, то все, що він вивчив за цей час, фактично виявляється викинутими на вітер грошіма. Він втрачає гроші, якщо не навчається і не мотивований на продовження навчання. Але якщо він одержує за своє навчання довідку, що набрав 150 кредитів, то знає: в будь-який час можна продовжити своє навчання в будь-якому напрямку, і ці кредити будуть зараховані. Тобто тим самим заощаджуються кошти держави, а людина мотивується на продовження свого навчання. Кредити мають накопичувальний характер, це дуже важливо. Знаходячись у будь-якій системі – підвищення кваліфікації, курсів, будь-яких професійних семінарів, – людина одержує за все кредити, накопичує їх усе життя. (Талановиті школяри можуть складати екзамени в ВНЗ із предметів своєї майбутньої освіти, хоча формально ще не допущені до цього навчання. Якщо вони талановиті, то можуть одержувати кредити під час складання деяких дисциплін наперед). Це нове явище. Раніше вважалось, що кредити потрібні тільки для перезаліку (я хочу перейти в інший ВНЗ і отримую довідку, що прослухав курси в певному обсязі, набрав кредити, прийшов в інший ВНЗ, а там мені їх перезарахували). Тепер кредити мають накопичувальний характер, тому що людина може накопичувати їх все життя і все життя навчатись. Ці кредити дадуть йому можливість все життя підвищувати кваліфікацію, статус і ранг у тій фірмі, в якій він працює, право на підвищення, в тому числі і його матеріального статусу. Крім того, кредити стимулюють студентів на вибір кращого ВНЗ і кращого викладача.

Навчальні плани в Німеччині складаються із блоків. Але ідея того, що обов'язково необхідно блокувати предмети, що повинен бути блок гуманітарний, блок науковий і ін., там уже непопулярна, оскільки в умовах трирічного навчання неможливо підготувати всебічно розвинуту особистість. Необхідно відмовитись від цього ідеалу і якщо вибирати, то тоді вже орієнтацію на ринок. Для цього вводяться модулі – комплекси з декількох предметів, які можуть вивчатися до трьох семестрів підряд, але за ними складається один-єдиний екзамен.

Модуль може включати усний та письмовий екзамен після його закінчення, оцінка модуля в кредитах може поділитися між його окремими компонентами. Тобто, якщо на модуль відводиться 6 кредитів, можна розбити ці кредити між лекціями та семінарами, практичними заняттями, дати на кожен вид занять визначену кількість кредитів. Модулі можуть бути обов'язковими, альтернативними та за вибором. Дуже важливо те, що, коли за декількома напрямками

читаються схожі предмети, то можна виділити модульний пул для всіх факультетів, і з цього студент може обирати будь-який загальний курс для себе, якщо цей курс йому потрібен для професійної діяльності. Студент, який закінчує навчання, одержує диплом, до якого безкоштовно видається додаток англійською мовою.

Кожний ВНЗ повинен пройти перевірку якості, яка може бути внутрішньою, якщо ВНЗ сам запрошує своїх або зовнішніх експертів. Для цього за кордоном є спеціальні агенції, які проводять перевірку. Перевірка – обов'язок ВНЗ, їх внутрішня справа, а ось акредитація – зовнішня агенція, яка обирається та оплачується ВНЗ, але агенції перевіряють не ВНЗ, а конкретні освітні програми. Тобто на кожну освітню програму необхідно наймати таку агенцію, яка б могла перевірити та допустити конкретну програму до користування. Проблема в Німеччині зараз одна: німецькі ВНЗ не встигають подавати програми на акредитацію або не мають для цього необхідних коштів. Тому акредитованими є лише три відсотки нових програм, за іншими навчання ще не розпочалось.

Висновки. Побудова Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area) є одним із найбільш важливих планів української освіти, спрямованих на підвищення рівня співпраці вищих навчальних закладів у межах Європи. Для створення єдиного й універсального Європейського простору вищої освіти, із урахуванням досвіду німецьких університетів, повинні бути вирішені проблеми мобільності студентів і викладачів; визнання рівнів та якості навчальних програм; чітко визначена й встановлена структура, що базується на двох головних циклах (бакалавріат-магістратура); затверджена система кредитів типу ECTS. Аналізуючи вишевикладений матеріал, можна прийти до висновку, що основним завданням української системи вищої освіти є вироблення спрощеної та доступної процедури доступу до вищої освіти, яка зміцнила б позиції України на світовому ринку вищої освіти. Іншою важливою проблемою є проблема міграції студентів у межах єдиного освітнього простору.

Список літератури

1. Переход на двухступенчатую систему обучения в Германии в условиях реализации целей Болонского процесса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://alumdeutsch.v-teme.com/>>.

2. Обзор систем высшего образования стран ОЭСР. Система высшего образования Германии [Электронный ресурс] // Центр ОЭСР – ВШЭ, 2004. — Режим доступа : <http://oecdcentre.hse.ru/material/OECD_No2_Ger.pdf>.

Отримано 30.10.2012. ХДУХТ, Харків.
© О.В. Носова, О.С. Маковоз, 2012.

УДК 613292:574. 5/6 3728:1011

І.О. Шудрик, канд. філос. наук, проф.

НАУКОВІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ “ІСТОРІЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ” В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Обґрунтовано необхідність у сучасних умовах зміни наукової парадигми під час викладання курсу “Історія філософської думки в Україні”. Якщо раніше заперечувалося існування української філософії, то в умовах незалежної Української держави необхідно об’єктивно розкривати історію виникнення та розвитку філософської думки з часів Київської Русі до сьогодення.

Обосновывается необходимость в современных условиях изменения научной парадигмы в преподавании курса “История философской мысли в Украине”. Если ранее отрицалось существование украинской философии, то в условиях независимого Украинского государства необходимо объективно раскрывать историю возникновения и развития философской мысли со времен Киевской Руси до современности.

The necessity of changing scientific paradigm of teaching the course “The history of philosophic mind in Ukraine” under contemporari conditions is substantiated in the article. Despite the denial of Ukrainian philosophi, in the conditions of independent Ukrainian government it is necessary ti reveal the history of the origin ane development of philosophical thought, beginning from the times of Kievan Rus the modernity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах заборони або переслідувань української мови існування української філософії заперечувалось понад триста років. Нашого великого земляка Г. Сковороду відомий російський філософ О. Лосев називав “російським Сократом”, а М. Лоський – “родоначальником російської філософії”. Ці стереотипи спостерігаються й зараз. Так, наприклад, російський філософ О. Радугін у своєму курсі лекцій “Філософія”